

> Retouradres Postbus 1600 3800 BP Amersfoort

Het college van B&W van de gemeente Gemert-Bakel
T.n.v. M van den Akker
Postbus 10.000
5430 DA Gemert

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Contactpersoon
Emil Uriot
e.uriot@cultureelerfgoed.nl

Onze referentie

Olonummer

Datum 2 december 2019
Betreft Preadvies inzake het masterplan buitenplaats en kasteel
Gemert te Gemert

Bijlagen
0

Gegevens beschermd(e) monument(en)

Naam	Kasteel Gemert
Adres	Ridderplein 11
Postcode/plaats	5421 CW Gemert
Gemeente/provincie	Gemert-Bakel; Noord-Brabant;
Monumentnummer	529544

Geacht college,

Op 8 november 2019 vroeg u mij te adviseren over het masterplan *kasteel Gemert: Knooppunt van Europese cultuur en geschiedenis. Herstel, herbestemming en transformatie* (november 2019) voor het kasteel te Gemert. U heeft mij daartoe de aanvraag aangeboden. Het masterplan heeft betrekking op het herbestemmen van het kasteel en de aansluitende ommelanden (buitenplaats).

Advies

In het kader van het vooroverleg over de herbestemming en transformatie van de buitenplaats, is de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed gevraagd te adviseren over het masterplan. Centrale vraag is of het plan voldoende rekening houdt met de cultuurhistorische waarden van de buitenplaats (tuin en bebouwing). Voor de beantwoording is in de eerste plaats beroep gedaan op het aanwijzingsbesluit met de registeromschrijving. Voorts zijn de relevante planstukken, *het ruimtelijk kader Kasteel Gemert* (mei 2017) en *het erfgoedkader* (november 2018) betrokken in de advisering. Het masterplan is een vervolg op het eerder voorgelegde *Masterplan Parel van Europa* (17 juni 2019).

Masterplan: kasteel Gemert: Knooppunt van Europese cultuur en geschiedenis

De basisvraag die voorligt is of het nieuwe masterplan er in slaagt om het totaal aan plannen in samenhang met elkaar te brengen? Hierin schoot het voorgaande plan te kort. Er werd conceptuele en ruimtelijke samenhang gemist en we constateerde een teveel aan programma in, om en onder het kasteelplein. Het commentaar heeft een plaats gekregen in het huidige masterplan. De buitenplaats wordt conceptueel gedefinieerd als de 'Buitenplaats van Brainport'. Men ziet cultureel-economische kansen de buitenplaats te positioneren in een internationale markt. Daarnaast worden ruimtelijk de verschillende functies op basis van het kasteelconcept (hiërarchie van ruimten) verder uit één gehaald waarbij men onderscheid maakt tussen de publieke en private functies en alles daartussenin. Hieronder worden beide zaken verder uiteengezet.

- *Concept en programma: de (ontspannen) buitenplaats van Brainport*
Wie kiest voor Brainport, kiest voor hightech, is de boodschap. De hightech wordt ingezet om het internationale verleden van het kasteel te duiden en te visualiseren, zoals door nieuwe presentatietechnieken. Het doel: boeien en binden van publiek (lokaal, regionaal en internationaal). Daarnaast positioneert men de buitenplaats als podium voor de hightechindustrie door ruimte te maken voor symposia en presentaties, als vestigingslocatie voor bedrijvigheid en (tijdelijke) huisvesting voor expats. Wie door de oogharen kijkt, ziet dat het programma, de woningtypologie en het architectonisch ambitieniveau daarop is afgestemd. Gelijktijdig reserveert men ruimte voor het lokale programma. Dit strekt van wonen tot horeca en van een ommetje door het park tot een theater. De vraag is of de herdefiniëring van het concept (van parel naar knooppunt), het programma en de feitelijke ruimtelijke neerslag daarvan voldoende samenhang en basis heeft om de buitenplaats en de geschetste ontwikkelingen te dragen? In conceptueel-programmatische zin heeft het plan ontegenzeggelijk gewonnen aan navolgbaarheid. De nabijheid en kansen van Brainport zijn substantieel en legitiem. Maar het komt niet vanzelf. Het plan verlangt programma en netwerk. Dit wordt onderkend¹, maar zonder verdere concretisering of duiding. Dit geldt ook voor de vermarkting van de culturele waarden van de buitenplaats en de historische betekenis van Duitse Orde. In basis een interessante

¹ Er wordt gesproken over het Programma Connecting Brainport.

gedachte, maar hoe men dat ziet en welke ruimtelijke invloed de veelvoud aan techniek en innovatie heeft op het erfgoed is vooralsnog onbekend. Er ligt een opgave dit verder te onderzoeken en uit te werken. Tot slot, de beoogde internationale context en de lokale wensen herbergen het risico dat er een veelheid aan dynamiek wordt georganiseerd op en rond de buitenplaats. Daarvoor zijn de cultuurhistorische waarden, de gelaagdheid daarvan en de omvang echter te kwetsbaar.

- *Concept en ruimte: hiërarchie en ondergronds als leitmotiv*
 Ruimtelijk heeft men de plannen gewijzigd. Centraal en sturend idee is het behoud en de versterking van de 'kasteel-hiërarchie' (organisatie van openbaar naar privaat en van open naar gesloten). Dit pakt op onderdelen goed uit. Het infrastructurele en functionele knooppunt ter hoogte van het kasteelplein is verlaten, evenals de brug naar het Ridderplein. Daarmee komt de schrijlingse entree te vervallen. Tevens worden de hotel-, horeca-, en woonfuncties verder uitéén gehaald, hetgeen bijdraagt aan meer ontspanning rond en aan het kasteelplein. Hoe deze en andere keuzes dadelijk uitpakken in de openbare ruimte is nog ongewis. Daarvoor ontbreekt het aan een inrichtingsplan of een eerste gedachte daartoe. De aanzet tot kwalitatieve duiding van de architectuur is veelbelovend. Ondanks de variatie aan typologieën, verhoudingen en thema's ontstaat er eenduidigheid en daardoor rust in de beeldtaal die zich op het eerste oog lijkt te verhouden tot de historische omgeving. Er zijn ook kanttekeningen te plaatsen. De belangrijkste zijn in willekeurige volgorde de veelheid aan ondergrondse bebouwing (parkeren, leisure-ruimte en theater), de contouren voor een bijzonder woonmilieu aan de periferie van de buitenplaats en de aanleg van een volledige omgrachting.
 - *Ondergronds bouwen versus de buitenplaats:* Ten aanzien van de ondergrondse bebouwing en voorzieningen zijn meerdere risico's te noemen. Ten eerste betekent het ondergronds bouwen een aanzienlijke verstoring van de bodem en dus het archeologisch materiaal. De Rijksdienst is geen voorstander van deze verstoring en pleit voor zoveel mogelijk behoud in situ. Dit geldt in het bijzonder voor de leisure-voorziening onder het kasteelplein. Ten tweede zijn er risico's bij het graven en tijdelijk wegsluizen van

water ten aanzien van de funderingen en muren van de naastgelegen monumenten, waaronder ook de groene monumenten inbegrepen. Dit laatste is relevant bij de ondergrondse parkeerkelder parallel aan het Ridderplein. Er kleven grote risico's aan het welvaren en behoud van de huidige groenopstand, in het bijzonder de monumentale sequoia. Ten derde, wat is het best denkbare scenario mochten de ondergrondse voorzieningen te kostbaar worden. Met andere woorden, is er een plan B? Tot slot is ondergronds bouwen geen garantie voor behoud en versterking van de buitenplaats. Niet alleen de ontsluitingen van en naar de parkeerkelders, ook de invloed op het bovenliggende landschap en de voorzieningen die ondanks alles getroffen moeten worden in het maaiveld, zijn grote verstoorders in kwetsbaar gebied. Zowel binnen de buitenplaats als aan de periferie, zoals het Ridderplein. Daarbij geldt een theaterfunctie als een zwaar programma, zeker in de buitenplaats-context. De conclusie is dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed nog niet overtuigd is van de uitvoerbaarheid van de ondergrondse voorzieningen. Daarvoor zijn de risico's nog onvoldoende in beeld gebracht. Daarnaast is de nut en noodzaak van een ondergronds theater niet afdoende omschreven. Zijn er geen betere en denkbare alternatieven? Het pleidooi om de naastgelegen kerk te betrekken in de ruimtelijke en functionele programmering wordt, zeker in dit licht, toegejuicht. Advies is de eerder genoemde risico's en de ruimtelijke programmering verder te onderzoeken.

- *Het alternatief woonmilieu:* De contour voor een alternatief woonmilieu vindt geen weerklank. In de eerste plaats ontbeert het concept contextuele gebondenheid. Het is op eender welke plek in de buitenplaats herhaalbaar, hetgeen ongewenst is. Ten tweede beweegt het beoogde programma zich buiten de eerder bepaalde contouren van het ruimtelijk transformatiekader. Ten derde dringt de woonfunctie zich dynamisch en fysiek te veel op aan de groene rand van de buitenplaats richting het open landschap.

- *Volledige omgrachting buitenplaats*: Het verder omgrachten van de buitenste wei is omwille van het behoud van de contour van de historische buitenplaats niet gewenst.

Conclusie

Het nieuwe masterplan is in meerdere opzichten een verbetering ten opzichte van het eerdere plan. Op hoofdlijnen biedt het interessante aanknopingspunten en uitgangspunten die bijdragen aan een compleet, georganiseerd en navolgbaar ontwerp op alle relevante niveaus: van inrichtingsplan tot verlichtingsplan en alles daartussenin. Gelijktijdig valt er nog veel te onderzoeken en te bestuderen. Het plan is zeggezegd nog niet af. Daarnaast bevat het plan kritische of zelfs onoverkomelijke punten. Het plan vormt daarom op onderdelen nog onvoldoende basis voor een definitief advies/oordeel.

Vragen

Mocht u nog vragen hebben over de inhoud van dit advies, dan kunt u contact opnemen met de contactpersoon die in het briefhoofd vermeld staat.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
namens deze,
de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed,

Emil Uriot

Regio-adviseur architectuurhistorie Noord-Brabant